

Šviesos dizainas Lietuvoje: Kristaus Prisikėlimo bažnyčios renesansas

Kristaus Prisikėlimo bažnyčia. Naujai įvertinta praeitis

Ant Žaliakalnio šlaito stovinčios, iš visų Kauno miesto pusių matomos Prisikėlimo bažnyčios istorija prasidėjo 1922 m., kai kilo idėja Dievui atsidėkoti už atgautą laisvę ir pastatyti tautos atgimimo simbolį. 1928 m. buvo paskelbtas konkursas, o vėliau nuspręsta pasinaudoti trečiąją premiją laimėjusio inžinierius Karolio Reisono projektu. Tačiau paaiškėjus, kad projektui įgyvendinti prireiks apie 3 mln. litų, jis nebuvo patvirtintas. Tad 1932 m. paruoštas iš esmės naujas projektas, pagal kurį ir buvo pradėta statyti. 1934 m. sumontavus pamatus bažnyčios statyba sėkmingai buvo tęsiama. Monumentalia architektūrine išraiška ir lakoniškumu išsiskiriantis pastatas išlaikė tradicinės bazilikinės bažnyčios modelį, nepaisant nemažo europietiško avangardo įtakos. 1940 m. buvo likusios neįrengtos tik perdangos, bokšto laiptai, interjero detalės ir netinkuota išorė. Penkis tūkstančius žmonių talpinančią erdvę turėjo puošti žymiausių Lietuvos menininkų kūriniai. Tačiau nepalankiai susiklosčius istorijai, sovietmečio okupacijos metais bažnyčia tapo popieriaus sandėliu, o 1952 m. čia įrengiamas Radijo gamyklos įrankių cechasis: ant gelžbetoninių rėmų buvo paklotos perdangos, suskaidžiusios šonines navas į tris, vidurinę – į penkis aukštus. Sumontuoti techniniai įrenginiai. Išorinėse šoninių navų sienose išardytas kas antras piliastras ir paplatinti langai, priekyje primūrytas tambūras.

1990 m. bažnyčia buvo gražinta tikintiesiems, tačiau pusė amžiaus netinkamos eksploatacijos tikrai nepaėjo nepastebėti. Kadangi buvo nuspręsta bažnyčią pritaikyti ir kultūriniais renginiams, neužteko vien tik panaikinti praeities paliktų liekanų – pastatą reikėjo iš esmės rekonstruoti. Projektui vadovavo architektūros mokslų daktaras Algimantas Sprindys.

Jausmai, kuriuos sukūrė šviesa

Šviesa architektūroje – svarbiausias erdvės, tūrio ir spalvos modeliavimo bei transformavimo elementas, be kurio neįmanoma pajusti pačios architektūros. Taip pat apšvietimas labai svarbus meniniu bei emociniu požiūriu. Nuo seniausių laikų architektai naudojos saulės šviesa, norėdami pabrėžti pastato formą ir erdvę.

Išskirtinė šviesos panaudojimo tradicija pastebima sakraliniuose pastatuose, kur, be įprastinių jos panaudojimo galimybių, pasitelkiant šviesą buvo kuriamas nekasdieniško ir paslapties jausmas. Viduramžiais bažnyčių langus puošę milžiniški vitražai skleidė nežemiškai spalvingą šviesą, kurią žmonės tapatindavo su dieviškumu. Mistifikuota, kitokia nei gamtoje šviesa apžavėdavo tikintįjį. Baroko laikotarpiu erdvė ir šviesa transformuota taip, kad praeitis ir dabartis susilietų ir pereitų į ateitį. Šviesa nenutrūkstamai darė įtaką ir vėlesniais amžiais. Ji itin vertinama XX a., pavyzdžiui, Le Corbusier garsiojoje Ronchampo koplyčioje sakralinę įtampą kūrė naudodamasis pro mažus fasade išsibarsčiusius langelius patenkančia šviesa. 1970 m. Joost van Santen pirmą kartą Hoogvliet miestelio bažnyčioje panaudojo spalvotą langų stiklą. Nuo to laiko šviesa savo darbuose jis įvardijo kaip visatos dalį. 1995 m. už Šviesos bažnyčią apdovanotas Pritzkerio premija architektas Tadao Ando teigė, kad šviesos judėjimas interjere leidžia architektūrai apeliuoti į žmonių jutimus, per kuriuos ir suvokiama architektūra.

Pastaraisiais metais apšvietimo suvokimas sakraliniuose pastatuose dar labiau prasipletė, kadangi greta natūralios šviesos imta naudoti ir dirbtinį apšvietimą. Prieš kelis dešimtmečius pradėjęs gyvuoti šviesos dizainas Lietuvoje dar suvokiamas kaip absoliuti naujovė. Tačiau 2004 m. atstatytoje Kauno Kristaus Prisikėlimo bažnyčioje pirmą kartą apšvietimą kūrė profesionalus šviesos dizaineris Antanas Pocevičius.

Apie darbų eigą ir rezultatus kalbamės su UAB „Gaudrė“ direktoriumi **Vladu Rimkevičiumi** ir projektą vadovu **Antanu Pocevičiumi**.

Kaip pradėjote darbą?

A. P. Teko daug paneigti, priimta įvairių pasiūlymų, bet principinis apšvietimo planas tapo veiksmingas tuomet, kai buvo įdiegta logiška valdymo sistema. Jei būtų vien šviesos be scenarijų – objektas nebūtų patrauklus. Tiek privataus namo, tiek visuomeninėje erdvėje, jei tik įmanoma keisti apšvietimo scenarijus, reikia keisti, nes tai suteikia teigiamų emocijų. Kalbėdami su klebonu, išgirdome norą, kad bažnyčia būtų ne tik kaip bažnyčia, kad ji atliktų ne tik liturginę funkciją, bet ir galėtų būti naudojama kaip koncertų, inauguracijų ir pasikaitų salė. Labai svarbu buvo ją pritaikyti įvairiems, ne tik liturginiams poreikiams. Būtent įdiegta šviesa su valdymu („protingo namo“ sistema), leido mums išgauti tuos efektus. Ne viskas buvo daroma dėl efekto, bet buvo daug funkcinių poreikių, sakykim, kad žmonės galėtų skaityti maldaknyges. Normatyvai šiek tiek buvo viršyti, kadangi įjungus visą apšvietimą susidaro apie 500 liuksų (įprastas biurų apšvietimas).

Koks apšvietimas buvo numatytas statant bažnyčią?

A. P. Iš pradžių buvo siūloma nemažai pakabinamų, modernistinio dizaino šviestuvų. Bet vėliau visos šviesos tapo labiau integruotos į paviršius. Dėkinga pati architektūra, nors tai praeito amžiaus, tarpukario statinys, tačiau ji šiek tiek gotiška, skaidri. Visai to meto Kauno architektūrai būdinga formų įvairovė, bet būtent šita bažnyčia įgavo gotikinių elementų, pavyzdžiui, labai siauras ir aukštas langų nišas. Mūsų užduotis buvo jas kaip nors paryškinti, pavyzdžiui, vakaro metu, kai langas tampa pilka, tamsia plokštuma. Idėja buvo ta, kad vaizdas atrodytų vakare kaip ir dieną, šviesa sklįstų iš savo natūralios erdvės – lango. Manau, kad tai buvo vienas iš įdomesnių sprendimų.

Ruošdami maketa, apgalvojome įvairiausių modelius: kasdienių ir šventinių pamaldų, koncertų, turistų (t. y. kokią apšvietimą įjungti, kai vaikšto ekskursijos). Be to, visas šitas kompleksas nėra galutinis, kadangi dar vyksta remonto ir fasado atnaujinimo darbai, ateityje numatoma pakabinti daugiau meno kūrinių, tarp jų ir vitražų.

Tam tikrus dalykus padiktavo akustika, nes atsirado akustinių paviršių, kuriuos turėjome įprasminti. Gana sudėtinga buvo apšvietimą pritaikyti vargonų dalyje, kadangi iš 14 metrų aukščio reikėjo apšviesti choristų natus neužgožiant, neužteršiant šviesa visos tos erdvės.

Savotiškas taisykles padiktavo granito grindys, to mes techninėje šviesos programoje neįvertinome, bet vėliau tai praturtino bendrą vaizdą. Žinoma, kai bažnyčia pilna žmonių, tai nelabai aktualu. Tuščia erdvė, estetinė prasme, atrodo daug įdomiau.

Kokia šiuolaikinių sakralinių pastatų apšvietimo specifika?

A. P. Pirmą mūsų mintis buvo ta, kad bažnyčioje žmogus neturi jaustis lyg namie, kad jį turi veikti erdvės aukštis, tad stengėmės jį pabrėžti kaip privalumą, kad žmogus galėtų pasijusti kitaip nei kasdieną. Todėl išlaikėme autentišką erdvę, neišskaidė-

me jos laiptais ar pan. Manau, kad mums pavyko.

Ar bendradarbiavote su bažnyčią koregavusiu architektu Algimantu Sprindžiu?

A. P. Taip, viskas buvo derinama su architektu. Tačiau jam techniniai šviesos parametrai nebuvo esminis dalykas, jis daugiau derino armatūros, spalvos, šviestuvų formas. Iš pradžių savosiose vizijose matėm kitokius, tradicinių žvakidžių formų, šviestuvus, A. Sprindys pakeitė nuomonę. Ta bažnyčia vis dėlto nėra senovinė, tuo labiau kad jos statyba baigta tik dabar, ji niekada prieš tai

nebuvo įrengta, neturėjo autentiškų to laikmečio šviestuvų ar kitų elementų. Mes stengiamės ją pabaigti šiuolaikiškomis priemonėmis, o ar laikas jas patvirtins, ar paneigs, reikia palaukti.

Kokia paties šio statinio šviestuvo funkcija?

A. P. Paties šviestuvo, kaip armatūros, praktiškai nėra, jis neegzistuoja. Čia daugiau ritmu žaidžia šviesos paviršiai, o ne pats šviestuvas. Kolonų šviestuvai taip pat tokie diskretiški, jie atkartoja šiek tiek ir architektūros formas. Iš pradžių mąketuose buvome parinkę apvalius šviestuvus, bet vėliau pasirinkome kvadratinės formas. Šiek tiek buvo kreipta dėmesio ir į armatūrą, kadangi tokie dalykai neturi sudaryti disonanso su erdve.

V. R. Čia kaip gamtoje: jei miško paklotė yra marga, gyvatė taip pat marga. Tai mimikrija. O čia tam tikra šviestuvų mimikrija.

Šviestuvai buvo specialiai gaminami ar pritaikyti?

A. P. Daugelis šviestuvų pagaminti Europos gamintojų, praktiškai visi, nėra čia labai specifinių dalykų, išskyrus spalvas, nes balta spalva nėra visiškai tradicinė šviestuvų spalva. Panaudoti standartiniai gaminiai, išskyrus palangių šviestuvus. Laikantis visų saugumo reikalavimų, buvo įrengti fasadiniai šviestuvai.

V. R. Tubernakulyje panaudotos lempos su šviesos (gintarinės) filtrais.

Kuo naujas ir išskirtinis šis projektas?

A. P. Bažnyčios anksčiau buvo apšviečiamos sietynais. Juk statant jas nebuvo numatytas elektros lemputės atsiradimas. Bažnyčioje šviesa tradicijų ar apibrėžtų normų neturi. Lietuvoje tai šiuo metu ir kuriama.

O kalbant apie naujos statybos bažnyčias?

A. P. Šita bažnyčia tam tikra prasme yra nauja.

V. R. Čia pirmas atvejis Lietuvoje, kai prie darbų prisidėjo šviesos dizaineris, kuris supranta pačią šviesą, jos poveikį suvokimui ir architektūrai. Daugiausia architektai, projektuojantys bažnyčias, ir perteikia savo suvokimą (dažniausia tai būna funkcinis apšvietimas). Dažnai siekiama panaudoti kažką panašaus į žvakidę, į kažką kybančio. Šis projektas yra taip pat pirmas atvejis, kada panaudoti atspindėtos šviesos šviestuvai. Šviesos dizainerio dėka šviesa panaudota kaip išraiškos elementas.

A. P. Pačios erdvės įpareigoja. Viena, kai bažnytėlė yra moderni, bet nedidelė, o Prisikėlimo bažnyčia savo masteliu, man atrodo, pralenkė ir Vilniaus katedrą. Katedroje į apšvietimą daugiau buvo žiūrėta iš funkcinių pozicijų, kadangi joje daug elementų, kurie patys savaime yra svarbūs. Katedroje šviesa panaudota tiek, kiek reikalinga liturginėms pamaldoms ir šiek tiek altoriaus daliai pagražinti. Prisikėlimo bažnyčioje nėra tiek daug

meno ar dailės kūrinių elementų: reljefų, paveikslų ir pan. Čia yra tiesiog švari architektūra. Joje šviesa turi daugiau ką veikti nei ten, kur visko prikrauta ir turi matytis tik tas, kas turi matytis. Nėra tiek daug naujai įrengiamų bažnyčių. Aišku, kas kita yra fasadai. Visos bažnyčios tviska, kai pasižiūri į Vilnių vakare. Bet interjeruose vyrauja senosios apšvietimo sistemos, moderniosios tik dabar pradeda judėti, dažniausiai tada, kai bažnyčioms atnaujinti skiriamas finansavimas, valstybės parama.

Kokia situacija užsienio šalyse? Ar ji labai skiriasi nuo Lietuvos?

V. R. Beveik sergu profesine liga – nuėjęs į bažnyčią, visada pasižiūriu į šviesas. Tarkim, Milano katedroje galingi prožektoriai kolonų viduje, kurių aukštis 30–40 metrų (bažnyčios aukštis 100 m), įrengti funkcionaliai. Tą patį galiu pasakyti ir apie Florencijos katedrą. Yra bažnyčių, kur šviesa padaryta scenarijais, su akcentavimo elementais. Tokių pavyzdžių yra, bet jų nedaug. Galima sakyti, kad apšvietimo sritis dabar yra ties besivystančia, pradine embrionine stadija. Lietuvoje ji nedaug kuo skiriasi nuo Europos, nors, skirtingai nei pas mus, Europoje jau daugiau kaip dvidešimt metų ta tema publikuojami kritiniai straipsniai, rengiamos analizės.

A. P. Mes daugiau diskutuojame apie dirbtinį apšvietimą, tačiau anksčiau, kai buvo statomos bažnyčios, gotikos laikotarpiu ar šiek tiek vėliau, šviesa taip pat vaidino svarbų vaidmenį, tik ten stengtasi natūralia šviesa išgauti mistinius efektus, didelis dėmesys kreipiamas į vitražus. Pastaruoju metu mūsų klimatinėje zonoje, kur natūralios šviesos būna nedaug,

o ypač žiemos metu, dirbtinė šviesa yra itin svarbi. Apskritai šviesos dizainas Europoje nėra labai išstobulintas. Ypač didelį dėmesį ir natūralios šviesos kontrolei, ir dirbtinei šviesai skiria prekybos centrai, kur vadovaujamosi psichologiniais motyvais, jiems svarbi ir natūrali, ir dirbtinė šviesa.

V. R. Pietinėse Europos šalyse, kur šviesa yra fizinė problema, nes vasaros metu dideli energijos kiekiai per langus patenka į patalpas ir labai pakelia temperatūrą, šviesos dizainas atsirado maždaug prieš dešimt metų.

A. P. Mes esame praktiškai pradininkai. Lietuvoje šiuo dizainu užsiimančių žmonių yra, bet kiekvienas turi savo kasdinių darbų, tad ši veikla tampa šio kokia prabanga. Žinoma, kai kurie objektai nusipelno turėti originalų šviesos dizainą. Prisikėlimo bažnyčia yra vienas iš tokių. Kaip tai padaryta, galima diskutuoti, visada galima ką nors keisti ir tobulinti.

Kokią įtaką formuojant apšvietimą darė šešėliai?

A. P. Šviesos žaismas be šešėlių kaip ir neįmanomas. Yra ir toks apšvietimo be šešėlių variantas, kai šviestuvai šviečia į viršų. Tada išgaunamas bendresnis apšvietimas, šešėlių nebūna. Esant tokiam apšvietimui, žmogus lyg praranda žemės jausmą.

V. R. Toks apšvietimas suniveliuoja erdvę, nebelieka svarbių ar nesvarbių vietų, akcentų.

A. P. Jei tai kombinacija su kitais šviestuvais, tai yra kaip ir šventinė apšvietimo dalis. Iš esmės šviesai šešėlis kaip ir tamsa – būtina, nes šviesos mes nematytume. Kaip pavyzdį galiu pateikti grupės „The Doors“ dainą, kur dainuojama, kad diena sugriauna naktį, o naktis dalija dieną. Be tamsos šviesa yra niekas.

Ačiū už pokalbį.

Ieva Siminonytė-Putriuvienė

